

ბიორგი ბობოლაშვილი

დავით კლდიაშვილი და ქართული ენა

„ვერდი, როგორც იწერებოდა“ ...

პეტრე უმიკაშვილს „ქამუშაძის გაჭირვება“ წაუკითხავს. მოსწონებია; შეუქია ავტორი, თუმცა ცოტა საყვედურიც გაურევია — ენა დაუწუნებია დავით კლდიაშვილისათვის. დავითი ჩვეული თავმდაბლობით მადლობას უხდის უფროს მეგობარს — „მონარული ვარ, რომ ჩემი საწყალი, გაჭირვებული ქამუშაძე შინაარსით მოგწონებია“ (სხვა თემაა, მაგრამ იმასაც მიაქციეთ ყურადღება, როგორი სიყვარულითა და თანაგრძნობით იხსენიებს ქამუშაძეს...) — და იმაშიც ეთანხმება ოპონენტს, ენა რომ დაუწუნა მწერალს: „ემდურით ენას და თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილო...“

ცოტა უცნაურად შეიძლება მოგვეჩვენოს: მწერალს ენას უწუნებენ; იგიც თავს დახრის და მადლიერებასაც გამოხატავს კრიტიკისათვის... ეს ამბავი მით უფრო საგულისხმოა, რომ ჩვენ სხვაგვარი მაგალითები გვაქვს: ენა დაუწუნეს ვაჟა-ფშაველას... დაუწუნა სანალხო პოეტმა, ვისიც უდიდესი პატივისცემა ჰქონდა თავად ვაჟას, მაგრამ ენის დაწუნება სხვა რამეა პოეტისათვის. გავიხსენოთ: როცა ვაჟას ენა დაუწუნა მისივე თაობის წარმომადგენელმა, პეტრე მირიანაშვილმა, აღშფოთდა პოეტი; საკმაოდ მკაცრი პასუხი გასცა კრიტიკოსს... აკაკი წერეთელს ასე ვერ გაუბედა. როცა აკაკიმ „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნებში“ (1898 წ.) უმცროსი კოლეგების, რაზიკაშვილების, ენა გააკრიტიკა, პირდაპირ ვერ უპასუხა ვაჟამ, მაგრამ გამოაქვეყნა დიდებული წერილი „ენა“. ეს პასუხი იყო — დელიკატური, აკადემიური... ეს იყო დიდოსტატური წარმოჩენა საკუთარი ენობრივი პოზიციისა. ხოლო, როცა „ენას გიწუნებ, ფშაველო“ —

უთხრეს (1913 წ.), ლექსს ლექსით უპასუხა. ცნობილი პოლემიკაა...

თავად დავით კლდიაშვილი მოიგონებს ვაჟას ნათქვამს: „ახირე-ბული ადამიანია ჩვენი აკაკი! ღამიწერა, „ენას გიწუნებ, ფშაველო“. კაცო, ამ ჩემი ენით მოძწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში! თუ ენაც დასაწუნია, მაშ ალარაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება! უცნაური კბენა იცის ხოლმე! — ამას საოცარი გალისტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა“ („იცის ხოლმე“ — იმას მიანიშნებს, რომ 15 წლის წინანდელი კრიტიკაც ახსოვს). ამ მოგონებაშიც და მის კომენტარშიც აშკარაა თანაგრძნობა თანამოკალმისადმი, „ენადაწუნებული“ პოეტისადმი... მაგრამ... როცა თავად დავითს დაუწუნეს ენა, დაეთანხმა... მეტიც, „შეამაგრა“ კრიტიკოსის აზრი: „მართალია, ენა ყოველთვის კოჭლობდა ჩემს ნაწერებშიო...“ ასეა მართლა? მართლა „კოჭლია“ დ. კლდიაშვილის ქართული?

პეტრე უმიკაშვილს, ქართულ კაცს, ცხადია, იმერიზმები სჭრის ყურს. დავითიც თუ ამას გულისხმობდა, არ იყო ძნელი გამოსასწორებელი ეს საქმე... მაგრამ ყველაფერი რჩება ძველებურად — ოტიაც იმერულად უქცევს და პლატონ სამანიშვილიც...

როგორ გავიგოთ, ჰქონდა სურვილი მწერალს „შეცდომების“ გამოსწორებისა და ვერ ახერხებდა? — ძნელი დასაჯერებელია. თუ გულდასმით წავიკითხავთ დავითის მემუარებს, იოლად დავრწმუნდებით ამაში. რა ხდება? არ სურს ენობრივი პოზიციის შეცვლა? მტკიცეა მისი პრინციპები? მაშ, როგორ გავიგოთ, „ენა ყოველთვის კოჭლობდა ჩემს ნაწერებშიო...“ „თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილო?“

ვითარება, ვფიქრობთ, სხვაა; ძალზე საინტერესო: მწერალი წერს, როგორც ეწერება. ამბობს კიდევაც — „ვწერდი, როგორც იწერებოდაო...“ ანუ, წერს ისე, როგორც მიაჩნია, რომ სწორია; სხვაგვარად არ შეიძლება დაიწეროს ის, რასაც წერს... მაგრამ კრიტიკოსებთან დავას თავს არიდებს — არ მიაჩნია თავის საქმედ. მე კი არ ვწერ, ასე „იწერებოდაო...“ ვისგან, რატომ და როგორ — ამ თემაზე თავს არიდებს საუბარს! ეს ხომ ის თემაა, ანა კალანდაძე რომ იტყვის: „სათქმელი ხშირად „თვითონ მოძებნის“ თავის გამოხატვის ფორმას, თვითონ გიკარნახებთ, რა ფორმით „სურს“ განსხეულება...“ ეს კი აუხსნელია: „ჯერ კიდევ ბევრი რჩება ამქვეყნად ამოუხსნელი, ამოუცნობი და, ამდენად, განუმარტავი“ (ანა კალანდაძე).

სწორედ ამ „ამოუხსნელის“, „ამოუცნობის“, „განუმარტავის“

ამოხსნას, ამოცნობას და განმარტებას არ ცდილა დავით კლდიაშვილი. სხვათა შორის, საინტერესოა ისიც, რომ ამ „ამოუხსნელის“, „ამოუცნობის“ და „განუმარტავის“ ამოხსნა, ამოცნობა და განმარტება სცადა ვაჟამ, როცა პაექრობა დაიწყო ოპონენტებთან და... სამწუხაროდ, ჩემი აზრით, აქ შეცდა ვაჟა...

ერთი ნიშანდობლივი ფრაგმენტი სერგო კლდიაშვილის მოგონებებიდან: სერგო „სოლომონ მორბელაძიდან“ იხსენებს პასაჟს: „...ერთი, ორი შემოპატიჟებით რაჟა დარჩებოდა, შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არის, ჩვენებური ჩვეულება არ იცოდეს. შეეგპატიჟე, ვალი მოვიხადე. ისე ხომ არ გაუშობდი“, და ეკითხება დავითს: მამა, ეს გაიგონე და ჩაიწერე, თუ?

— არც გამიგონია, არც ჩამიწერია.

— მშვენიერად არის გადმოცემული ჩვენებური შემოპატიჟების ბუნება.

— ვითომ?

— ძალიან კარგია.

— შეიძლება... სიმართლე გითხრა, მე ასეთებზე თავი არ მიტეხია. ვწერდი, როგორც იწერებოდა. კიტა აბაშიძემ თავის კრიტიკულ წერილში ეს წინადადებაც აღნიშნა. მე იმ წერილიდან გავიგე მხოლოდ, რომ ასეთი ფრაზა მქონდა“.

ღიახ, წერდა, „როგორც იწერებოდა“. მისი შინაგანი ბუნება ასეთია: კრიტიკას ეთანხმება, ქებას ეჭვის თვალით უყურებს: „ვიითომ?“... „ძალიან კარგი“... „შეიძლება!“...

„თქვენზე უფრო მე ვარ უკმაყოფილო“ — ეტყვის კრიტიკოსს... ეს პასუხისმგებლობაა, მოთხოვნილებაა საკუთარი თავისადმი: პრეტენზია... ღიახ, პრეტენზია საკუთარი თავისადმი, რათა „მოთხრობა იყოს უპრეტენზიო“. ესეც დავით კლდიაშვილისეული შეფასებაა თხზულებისა: „ყმაწვილი კაცის, ვინმე კალანდაძის მოთხრობა მიუტანეს გრიგოლ ვოლსკის. მოთხრობა იყო პატარა, მოკლე, დაწერილი პრეტენზიით...“ როგორც ჩანს, ასე სწამს მწერალს — მოთხოვნელობა, პრეტენზია საკუთარი თავისადმი არის აუცილებელი წინაპირობა იმისა, რომ მოთხრობა იყოს უპრეტენზიო...

„არ გაგრუსდება!“

1880 წლის ზაფხულში დავით კლდიაშვილი პირველად შეხვდა აკაკი წერეთელს. დავითი მოსკოვში გასამგზავრებლად ემზადება: კიევის სამხედრო გიმნაზია დაამთავრა პირველი ხარისხით და მოს-

კოვის სამხედრო სასწავლებელში გაიგზავნა სახელმწიფო ხარჯზე.

აკაკის გააცნეს ყმაწვილი კაცი. აკაკის ამბავი გამოუკითხავს. მკითხაო, „თუ სად ვსწავლობდი, სად მივდივარ და ამგვარები... მე ვუთხარი, — იგონებს დავითი, — რომ კიევში ვსწავლობდი და ახლა მოსკოვში მივდივარ სამხედრო სასწავლებელში.“

— გარუსების დასამთავრებლად?! — მხიარული სიცილით მითხრა აკაკი.

— არა, არ გავრუსდები! — მიუუგე.

— ვნახოთ, ვნახოთ! — ისევ სიცილით მითხრა მან...“

„არ გავრუსდები!“ — ეს არ იყო სიტუაციური პასუხი. ეს მისი დიდი ზნის დარღვის ამოძახილი იყო; მისი რწმენა და იმედი...

გავიხსენოთ: 9 წლის ბავშვი ოჯახს მოწყვეტეს და კიევში გაგზავნეს სამხედრო გიმნაზიაში. 1872 წელი იყო. იმდროინდელი პოლიტიკა იყო ასეთი: ყოველწლიურად მთავრობა თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებიდან თავად-აზნაურთა 40-40 ბავშვს გზავნიდა რუსეთის სასწავლებლებში. „მიჰყავდათ ისინი იმ მიზნით, რომ გაერუსებინათ, — ამას დავითი იგონებს, — და კიდევაც მიზანს აღწევდა-ხოლმე, რადგან რუსეთში, სამშობლოს მოწყვეტილი ბავშვი იფიწყებდა ქართულ ენას, ზნეს და ბრუნდებოდა ქართული გვარით, მაგრამ ერთიანად, თავიდან-ფეხებამდე გარუსებული...“

იცოდა ეს აკაკი წერეთელმა და ამიტომ ჰკითხა, „გარუსების დასამთავრებლადო?“

იცოდა ეს დავით კლდიაშვილმაც და ამიტომაც იმეორებს ჯიუტად, „არ გავრუსდებო...“

გავიხსენოთ: კიევში 8 წელი სწავლობდა. პირველი სამი წელი ისე გავიდა, სამშობლოში არ ჩამოსულა, მშობლები არ უნახავს... საოცრად კეთილი, სათნო, დიდბუნებოვანი დედის მონატრებაზე არც საუბრობს დავითი მემუარებში; არც იქაური მკაცრი რეჟიმი აღარდებს ძალიან: „ჩვენი მწუხარება სხვა რამ იყო. ეს იყო — ჩვენ ვატყობდით ჩვენ თავს, თუ როგორ გვაფიწყდებოდა მშობლიური ენა, გვიძნელდებოდა ქართული ლაპარაკი; ამით შეწუხებულნი, ამის ასაცილებლად მოვიყრიდით ხოლმე თავს ერთად და ხან ზღაპრების მოყოლით, ხან წაკითხვით ვვარჯიშობდით, მაგრამ დროს თავისი მიჰქონდა და ჩვენ უფრო და უფრო გვიძნელდებოდა მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი. წლის ბოლოს თითქმის გადავეჩვიეთ ქართულ ლაპარაკს...“

სამი წლის შემდეგ ჩამოდის არდადეგებზე სამშობლოში და... დედას თარჯიმნით ელაპარაკება: „ქართული უკვე დავიწყებული მქონ-

და... და რადგან დედანაწილი რუსული არ იცოდა და მე ქართული — ამიტომ წავიყვანე თარჯიმნად ჩემი თანატოლი ბიძაშვილი და წავედი სოფელში დედასთან...”

და იწყება თავდადებული ბრძოლა „გარუსების“ წინააღმდეგ. „ამ ზაფხულში გვარიანად გავიხსენე ენა და როცა გავბრუნდი გიმნაზიაში, თან წავიღე პატარ-პატარა წიგნები...”

გიმნაზიის პერიოდზე საუბრისას ეს თემა მთავარი დავითისათვის — როგორ ებრძვის პატარა ქართველი გარუსებს; როგორ ეწაფება ყოველივე ქართულს; როგორი მადლიერებით იხსენებს ყველას — ნიკო ლომოურსა თუ გიორგი საძაგლიშვილს (შემდგომ კათალიკოსი კირიონი) და სხვებს — ვისი მეშვეობითაც იქმნის ქართულ გარემოს... „მეძნელებოდა კითხვა, მაგრამ ჩემს თავს ძალას ვატანდი და ისე ვერეოდი საკითხავსო“ — იტყვის მოკლედ... ძალს კიევური გიმნაზიური ცხოვრებაა, ძალს — დავითი და რვა წლის შემდეგ „იმ ორმოცდაორ ბავშვში, ერთად რომ წავიყვანეს, გიმნაზია მხოლოდ ექვსმა დაგამთავრეთ. სამმა სრულიად ქართული აღარ იცოდა, ერთი ძლივს ახერხებდა და ლაპარაკი, რომ იტყვიან ჩიქორთული, ორს შეგვეძლო.“

აი, სწორედ ეს „ჩიქორთულად მოსაუბრე“ დავითი გააცნეს აკაკის... ეს განცდა („ჩიქორთულად“ მოსაუბრისა) გასდევს მის ბათუმურ ცხოვრებას და თითქოს დამნაშავეა დედაენის წინაშე (შეიძლება სწორედ ამიტომაც დახარა თავი პეტრე უმიკაშვილის საყვედურებზე)... იტყვის, „ჩემი ჩიქორთული ქართული მეტად მიჭირვებდა საქმეს...”

დიდი მადლიერებით იხსენებს ბათუმის პოლიცემისტერის, დურმიშხან ჟურულის, მეუღლეს — ქეთევანს. „ქეთევანმა პირველგაცნობისთანავე მისაყვედურა, რომ ქართული ძლივს მეხერხებოდა და დედისებური დარიგება მომცა, მშობლიური ენა შემესწავლა;“ ეხმარება ქეთევანი... მონაწილეობს თეატრალურ წარმოდგენაში; გიორგი ერისთავის „გაყრაში“ გაბრიელის როლი დააკისრეს, „ჩიქორთულის“ დასაძლევად, ენის გასატყუად ქეთევან ჟურული ცალკე რეპეტიციებს უნიშნავს დავითს. — „ჩამაჯენდა სავარძელში ქეთევანი და მათქმევინებდა როლს. ერთი ათჯერ, თხუთმეტჯერ უნდა გამემეორებინა ჩემი მონოლოგი; გაწვალებული ვიყავი ასეთი სწავლით, მაგრამ არანაკლები გაწვალებული იყო ჩემი მასწავლებელი, რომელიც შემომმახებდა ხანდახან მოთმინებადაკარგული: „არ შეიძლება ასე, ყმაწვილო, უნდა ისწავლო ქართული, ქართველი ხარ!“... ყოველივე

ამას დავითი სიბერის ჟამს დიდი მადლიერებით იგონებს... — „ძალიან მოწადინებული ვიყავი, მესწავლა ჩემი ენა, მეტად მწყდებოდა გული, მაგრამ წარმატებაში ნელის ნაბიჯით შევდიოდი...“

მერე გოგია დიაკვანი ათამაშეს დავით ერისთავის „სამშობლოში“... იტყვის — „ახლა წარმომიდგენია რა გოგია ვიქნებოდი ქართულის უხეირო მოლაპარაკე...“ — ეს დედაენის მიმართ დიდი პასუხისმგებლობის გამოვლენაა. არასოდეს გამოუხატავს თვითკმაყოფილება... „არ გავრუსდებიო“ — პირობა მისცა დიდ აკაკის და „ვაჟკაცურად შეასრულა დანაპირები. გარუსდა კი არა და გამორჩეული ქართველი დარჩა“ (მაკა ჯონაძე).

საინტერესო პარალელი: როცა „დედაენაზე“ და მისი პირველი გაკვეთილის — „ია, აი ია“ — შესახებ საუბრობდნენ, იაკობ გოგებაშვილი თავს დახრიდა და იტყოდა, „ეს უნდა მიეწეროს ქართული ენის ღირსებასა და არა ჩვენს ოსტატობასაო“. ეს დიდბუნებოვანი ადამიანის განმარტებაა.

დიდბუნებოვანი ადამიანი იყო დავით კლდიაშვილიც. საინტერესო დაკვირვებას გვთავაზობს მაკა ჯონაძე: „**იმახ**, რომ არ გადარუსდა, დავით კლდიაშვილი იმდროინდელი კიევის უნივერსიტეტის სტუდენტებს — ნიკო ლომოურს, პოლიკარპე ჩხიკვიშვილსა და ფარმაცევტ კოწია ლორთქიფანიძეს მიაწერს.

იმახ, რომ მუნდირში გადაცმულმა ოფიცერმა არ შეასრულა მეფის ბრძანება და, გიორგი ზდანევიჩის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ამ გმირის გუნდს არცერთი ტყვია არ გაუსროლია...“ ამას ბედისწერას უმადლის დავით კლდიაშვილი... ბრწყინვალე მოთხრობის „სამანიშვილის დედინაცვალის“ გამარჯვებასაც კი თავის მეგობარს გადააბრალებს... პიესების ტრიუმფალურ ზეიმს ლადო მესხიშვილსა და მსახიობებს უმადლის“...

მართლაც დიდბუნოვანი ადამიანი იყო დავით კლდიაშვილი!

ენა — პიროვნების მახასიათებელი

დავით კლდიაშვილს თავისი უფროსი თუ უმცროსი კოლეგებისაგან განსხვავებით ქართული ენის შესახებ ტრაქტატები არ დაუწერია; არცერთი კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილი და მაინც — დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულების შესახებ დედაენისადმი ბევრი რამ შეიძლება ითქვას. ძირითადი წყარო მწერლის მემუარებია — „ჩემი ცხოვრების გზაზე“. მთელ წიგნს მემუარებისას ნათელ ხაზად გასდევს ეს დამოკიდებულება — ბავშვობიდან ცხოვრების ბო-

ლომდე.

დავით კლდიაშვილი არ ამახვილებს ყურადღებას პიროვნების გარეგნულ მხარეზე, გარეგნულ სიმშვენიერეზე. მისი აზრით, ადამიანის სილამაზე, სიმშვენიერე, მომხიბვლელობა მის ენაშია, მის საუბარში — როგორი მოქართულეა, როგორი მოსაუბრეა, როგორი ხმა აქვს...

ენა აღამაზებს ადამიანს. კიტა აბაშიძეზე წერს ერთგან: — „კიტა მეტად ლამაზი იყო მის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში...“ სხვაგან: „ამ აღელვებულ საზოგადოებაში საოცარი ლამაზი იყო კიტა, მის მიერ ნათქვამი სიტყვით...“ როცა გვაცნობს პიროვნებას, როცა იწყებს საუბარს მასზე, უპირველესად სწორედ ამას მიაპყრობს ყურადღებას — ხმა, საუბარი, ენა...

რამდენიმე ამონარიდი:

გაბრიელ ეპისკოპოსი — ტკბილი მოუბარი;

აკაკი წერეთელი — განსხვავებული ტკბილი ხმით მოლაპარაკე; ლამაზი, შნოიანი, წარმოსადგეი პოეტი თავისი ტკბილი ხმით;

გრიგოლ ვოლსკი — ზედმიწევნით მცოდნე ქართული ენისა... სიტყვა ბასრი, ენამახვილი, იგი მშვენიერი რამ იყო რისხვის წუთებში... მან მშვენიერად იცოდა ქართული... სასიამოვნო მოსაუბრე იყო ყოველ შეკრებილობაში...

ნიკო ლომოური — ტკბილმა, ალერსიანმა ლაპარაკის კილომ, ლომოურის დამახასიათებელი თვისება რომ იყო... თავისი ტკბილი ხმით წაგვიკითხა...

ივანე ჯავახიშვილი — თავისი ტკბილი ხმით იგი ამ დროს ყვებოდა სინას მთაზე მოგზაურობის ამბავს... სასიამოვნო იყო ჩვენი მასპინძლის ტკბილი ლაპარაკი...

ლადო მესხიშვილი — საოცარი ლამაზი, ტკბილი ხმა ჰქონდა...

ზოგჯერ თითქოს არც იყო აუცილებელი იმის აღნიშვნა, როგორი მოსაუბრე, როგორი მოქართულე იყო... მაგრამ არა, დავითისათვის ეს აუცილებელია; უფრო სწორად, პიროვნების დასახასიათებლად აუცილებელი, მისი აზრით.

ძალიან კრიტიკული იყო საკუთარი თავის მიმართ; „ჩემი ჩიქორთული ქართული მიჭირვებდა საქმეს“... „ლაპარაკი, რომ იტყვიან, ჩიქორთული, ორს შეგვეძლო...“ „ქართული ენის უხერო მოლაპარაკე...“ თუ არ მოსწონდა ვინმეს საუბარი, ქართული, ამასაც ამბობდა. პიროვნულად უყვარდა ალექსანდრე ყაზბეგი, მაგრამ არ მოსწონდა მისი საუბარი: „ლაპარაკიც კი შნოიანი არ იცოდა...“ ეუბ-

ნებოდა თურმე: „სანდრო, თუ გიყვარდეს, შენებურად ჩუმად წერე და ხმამაღლა ლაპარაკს თავი დაანებო...“ ვიღაცა რომ არ მოსწონდა, მისი „ლამაზი“ საუბარიც ცუდად ერგებოდა; შინაურ კაცზე ამბობს, შოშიელა კინჭრიაშვილზე — „კაცი ეშმაკი, გაიძვერა, მოქარგული ენით მოლაპარაკე“... „მოქარგული ენა“ — არაგულწრფელი, არამართალი ენა...

არადა უხვია ეპითეტების დარიგებაში. ვთქვათ, მისი შეფასებით: **ქართული ენა** — საუცხოო, არაჩვეულებრივი ლამაზი, შნოიანი, საოცარი ლამაზი, მშვენივით საესე, სიმშვენიერე ქართულისა, სიძლიერე ქართულისა, მშვენიერი ქართული...

ხმა — წკრიალა, მშვენიერი; განსხვავებული ხმა; ლამაზი, ტკბილი;

სიტყვა — ტკბილი, მშვენიერი, მოხერხებული, ჩუმი, მოკლე; ალერსიანი;

ენა — ხალისიანი, ტკბილი...

ლაპარაკი — შნოიანი, უხეირო, განსხვავებული, ლამაზი...

მოლაპარაკე — გატაცებით, უხეირო, განსხვავებული ტკბილი ხმით, რიხიანი ხმით, მშვენიერი, ტკბილი მოუბარი, სასიამოვნო მოსაუბრე, ნამდვილი მუსიკა, გასაოცარი მოქართულე, საოცარი სიტყვამოსწრებელი...

ეს არ არის ყოველივე... მაგრამ ფაქტია: ქართული ენისადმი, ქართული სიტყვისადმი, ქართული საუბრისადმი დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულება განსაკუთრებულია... ამითაცაა დიდი დავით კლდიაშვილი.

ლექცია ქართულ ენაზე

ჩვენ ვთქვით, დავით კლდიაშვილს კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილები არ დაუწერია ქართული ენის შესახებ-თქო, მაგრამ ის მონაკვეთი მემუარებისა, სადაც ქუთაისში გრიგოლ რობაქიძის გამოჩენაზეა საუბარი, აიწონის ათობით წერილს ზოგიერთებისას. სამხედრო სამსახურის შემდეგ დავითი ქუთაისში იწყებს მოღვაწეობას. 1908 წელია. ბათუმის ცოცხალი და საინტერესო ცხოვრების შემდეგ ქუთაისური ყოფა უფერულად ერგებოდა. „დაიწყო უფერული ცხოვრება“, — დაიჩივლებს და იქვე იწყებს ვრცელ მსჯელობას, თუ როგორ გამოაცოცხლა ქუთაისი გრიგოლ რობაქიძის გამოჩენამ: „ამ ხანებში იყო ქუთაისში პირველი გამოსვლები საჯარო ლექციე-

ბით რ. გ-ის“ (შეგნიშნავთ: იმ გამოცემაში, რომლითაც ვსარგებლობ, ასე მიაწინებენ გ. რობაქიძეზე. — 1982 წ.). და იქვე გულისტკივილი: „დიდად ვწუხდით, რომ ლექტორი ერიდებოდა ქართულად გამოსვლას და ვნატრობდით მოვსწრებოდით ქართულ ენაზე წარმოთქმულ ლექციას...“ დავით კლდიაშვილისთვის ეს არ იყო უბრალო მოვლენა. მოვუსმინოთ: „ბევრი ამართლებდა ლექტორს, ქართულად არ შეიძლება ამის ლექციების გადმოცემაო. ასე ეუცხოვებოდათ ამ ახლო წარსულშიაც ქართულად სიტყვის წარმოთქმა. საჯაროდ ქართულად მოლაპარაკე ათასში ერთი თუ გაბედავდა გამოსვლას; ჩვეულებად იყო ხოლმე ბოდიშის მოხდა — ქართული არ მქებრხებაო, ნება მიბოძეთ რუსულად ვთქვა ჩემი სათქმელიო!...“ აქ ალბათ ისიც გაგვახსენდება, ქართული უნივერსიტეტის მოწინააღმდეგეთა ერთი არგუმენტი სწორედ ის იყო, რომ ქართულ ენაზე საუნივერსიტეტო სწავლება ვერ აეწყობაო... ქართულ ენას ამის შესაძლებლობა არა აქვსო... სხვათა შორის, ცნობილი ნიკო მარიც ასე ფიქრობდა და იმპერიის ხელისუფლებას რეკომენდაციას აძლევდა, თბილისში რუსული უნივერსიტეტი გაეხსნათო.

როგორც ვხედავთ, დავითის გულისტკივილი არ იყო გამოწვეული მხოლოდ რუსულად წაკითხული ამ ლექციის გამო... ეს ქართული ენისადმი იმჟამინდელი დამოკიდებულებით გამოწვეული დარდი იყო... რა თემაზე წაიკითხა ლექტორმა რუსულად ლექციები, არც საუბრობს ამაზე დავითი... თურმე „რ.გ“-ს ლექციებს „ხალხი თბილისშიც და ქუთაისშიც აუარებელი ესწრებოდა. გული გვტკიოდა, რომ ამ ხალხს ქართველი ლექტორი ქართულ სიტყვას არ აგონებდა, ქართულ სიტყვას არიდებდა...“

და დავით კლდიაშვილის აქტიურობით ვარლამ ბურჯანაძე და გიორგი თუთბერიძე მიუგზავნეს ლექტორს. „შევუთვალეთ — ლექციები ქართულად ეკითხნა. მე მაშინ რ. გ-ს არ ვიცნობდი პირადად. მან შემოგვითვალა, რომ მალე ქართულად ვიწყებ ლექციებსო, და მოკლე ხანში აასრულა კიდევ თავისი დანაპირები“.

ლექციის შინაარსობრივ მხარეზე მოკლედ მიაწინებებს — „მახსოვს პირველი მისი საჯარო ქართულად წაკითხული ლექცია. ლექცია იყო ბარათაშვილზე...“ „გაზეთები დიდი ქებით იხსენიებენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის ცოდნას...“ „ბარათაშვილის ლექციას მოყვა ლექცია ვაჟა-ფშაველას „გველის მჭამელზე“, შემდეგ აკაკი-ზე...“ და აღტაცება ლექციის ენით არა მხოლოდ დავით კლდიაშვილისა, არამედ იმდროინდელი ქუთაისის საზოგადოებისა: „გაზე-

თებში დიდი ქებით იხსენიებდნენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის **საუცხოო ქართულზე** — (ხაზი აქაც და შემდგომაც ჩვენია — გ. გ.) საზოგადოების აღტაცება თანდათან მატულობდა. **ლექტორის არაჩვეულებრივი ღამაზი ქართულის გამგონე** მსურველთა რიცხვი შესამჩნევად იზრდებოდა. უსმენდნენ ლექტორს სულგანაბულნი და თავის ყურებს არ უჯერებდნენ, **თუ ასეთი შნოიანი ქართულით შესაძლებელი** იყო ლექციების კითხვა. ლექტორის საოცარი ღამაზი ქართული უსაზომოდ ხიბლავდა და იტაცებდა მსმენელს...“

იმდროინდელ ცნობილ საზოგადო მოღვაწეზე, პავლე თუმანიშვილზე, საუბრობს: „მოხუცი კაცი პირდაპირ აფრენილი იყო სინარულით. — აი, **ჩვენი ღამაზი ქართული, ღამაზი ქართული**, რომელსაც ვივიწყებთ და ფასს არ ვსდებთ. — გატაცებით ამბობდა მოხუცი“... და იქვე დაასკვნის მწერალი: „ასეთ აღტაცებას განიცდიდა მთელი საზოგადოება“. კიდევ ერთი იმდროინდელი ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, კოტე ბაქრაძის, აზრს გაგვაცნობს დავითი: „— სად ისწავლა ამ ოჯახდაქცეულმა ასეთი ქართული?! — გაიძახოდა აღტაცებული კოტე ბაქრაძე, ქუთაისში ცნობილი საზოგადო მოღვაწე. — გზიბლავს კაცს ამ შეჩვენებულის ენა. ვიძახით, არ მქებრზება ქართულიო! უხეირო რო იქნები, ვერაფერს ვერ მოახერხებ“... „არ ვიცნობთ არც ჩვენს ლიტერატურას, არც ენას, არც ჩვენ თავს! გადაგვარებაზე ვართ მისული, ჩვენი თავის აღარაფერი გვჯერა! ამისთანა ახალგაზრდები თუ მოძრავდნენ, ეგებ გამოცოცხლდეს!“

ცხადია, რასაც სხვას ათქმევინებს, ეს დავით კლდიაშვილის სათქმელია. ეს საზოგადო აზრიაო, გვარწმუნებს... და ამას მოსდევს ქართული ენის უდიდესი ჭირისუფლის დასკვნა: „თამამად ვამბობ, რომ რ.გ.-მ გამოაცოცხლა მაშინდელი ქართველობა; თავისი საჯარო ლექციებით ნათლად დაუმტკიცა საზოგადოებას, რომ **ქართული ენა შვენებით სავსეა**, რომ მისით **მშვენიერად გამოითქმება ადამიანის ყოველნაირი სულისკვეთება**, გამოიხატება მისი **აზროვნება**. ლექტორმა დაანახა ქართულ საზოგადოებას, გადაგვარების გზაზე შემდგარს, **ქართულის სიმშვენიერე, სიძლიერე**, — დაანახა და გაიტაცა. მან დიდად დააგალა ქართველი საზოგადოება, მას ვერ დაუვიწყებს ქართველობა ამ დიდ ნამოღვაწარს...“ ამ სიტყვებს დავით კლდიაშვილი 1925 წელს წერს. ამიტომაც ამბობს: „დღეს ეს ზღაპრად გვეჩვენება, ასე კი იყო; დღეს ზღაპრად გვეჩვენება, როცა ჩვენ გვაქვს მშვენიერი უნივერსიტეტი, სამაგალითო მეცნიერ-მუშაკებით სავსე; გუშინ კი — გვეცინებოდა, როცა ივანე ჯავახიშვილი სიტყვას

ჩამოგვიგდებდა ქართულ უნივერსიტეტზე“... და სხვა...

სხვათა შორის, ასეთივე დიდი მნიშვნელობის ფაქტად მიაჩნია დავით კლდიაშვილს ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის გახსნა. მართალია, „საზოგადოდ ეძნელებოდათ საჯაროდ ქართული ენით გამოსვლა, — სხვადასხვა საგნების კითხვა ხომ უარესი საძნელო გასაბედავი უნდა ყოფილიყო. ასედაც იყო, მაგრამ გარსევანიშვილმა არ მოუსვენა ლექტორებად განზრახულ მოსაწვევე პირებს, ალი აღანთო მათში გაჩაღებული ცეცხლის და... შესაძლებელი გახდა ქუთაისში გახსნილიყო სახალხო უნივერსიტეტი“... როგორც წერს, „ლექტორებიც მშვენიერი ლექტორები გამოდგნენ, მშვენიერი ქართულით მოლაპარაკენი, ქართულის კარგად მცოდნენი...“

რა თქმა უნდა, საგნის ცოდნასაც ჰქონდა მნიშვნელობა, მაგრამ დავითისათვის მთავარი ქართულის ცოდნა იყო... არც ის არის შემთხვევითი, ქუთაისში ვაჟა-ფშაველას სტუმრობას რომ აღწერს და განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაჟას გულისწყვეტაზე რომ ამახვილებს აკაკის კრიტიკის გამო (ეს ამონარიდი ზემოთ მოვიყვანეთ). დავით კლდიაშვილისთვის ქართული უმთავრესია. არ მეგულება მეორე მწერალი, ასე რომ ეფერებოდეს, ასე რომ უყვარდეს და ასე ბოდიშებით ესაუბრებოდეს ქართულ ენას...

ეს დავით კლდიაშვილია...

ესეც ვთქვათ ქუთაისში რომ ქართული ენა ასე გაცოცხლდა, დავით კლდიაშვილი ამას ერთი რიგითი ქართველის პოზიციიდან აგვიწერს, არადა ამაში განუსაზღვრელია მისი დამსახურება. მაკა ჯოხაძეს მოუხსინოთ: „როგორ შეუნთო და როგორ გააფიცხა გრიგოლ რობაქიძის ისედაც ფიცხი წარმოსახვა დავით კლდიაშვილმა. როგორ შეათბო და შემოაბრუნა ქართული სიტყვისაკენ ზურგმექცეული არისტოკრატია ერთბაშად...“

რომელი ერთი უნდა ჩამოვთვალოთ, რომელი ერთი უნდა გავუხსენო ამ მომცრო ტანის ღირსეულ მოხუცს, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ფარად რომ ედგა თავისი ქვეყნის ღირსებას და მის დასაცავად დუელიც კი ჯილდოსავეთ გამოსტყუა გადამთიელს“...

დიდებული შეფასება!

„შემოწკაპილი“ სახელ-გვარები

ერთხელ, რამდენიმე წლის წინათ, უნივერსიტეტში მისაღები გამოცდების პერიოდში, საუბარი „სამანიშვილის დედინაცვალზე“

ჩამოვარდა. ერთმა ცნობილმა მწერალმა ღიმილით თქვა, ეს მოთხრობა სიმამრმა, პავლე მაჭავარიანმა, სიტყვასიტყვით უამბო დავითს... ვინმე რომ მიაძებოდა, მეც დავწერდი ასეთ მოთხრობასო...

ეს ამბავი გამახსენდა მოგვიანებით, როცა „სამანიშვილის დედინაცვლის“ პირველი ვარიანტი ვნახე ლიტერატურის მუზეუმში. ბოლო ვარიანტთან ისეთივე სხვაობაა, როგორც ცასა და დედამიწას შორის. ვარიანტს სათაურად აქვს „ძილი მოსვენება“. სერგო კლდიაშვილის მინაწერი აქვს: „სამანიშვილის დედინაცვალი“-ს პირველი ვარიანტი ვიპოვე სიმონეთში დედაჩემის არქივში. ს.კ.“ ვინც ამ ვარიანტს ნახავს, მიხვდება, თუ როგორ მუშაობდა დავით კლდიაშვილი მოთხრობაზე. აიგებოდა ჩონჩხი, მონიშნებოდა ძირითადი ხაზი და, როგორც ჩანს, მერე იწყებოდა მძიმე მუშაობა ტექსტზე...

პავლე მაჭავარიანის დამსახურებაზე თავად დავითი მიანიშნებს მემუარებში: „კვანძი, ძარღვი მოთხრობის მოცემულია იმ საუბრებით, რომელიც მქონდა ხოლმე ჩემს სიმამრთან — პავლე მაჭავარიანთან“. მეტყობა პავლე — „ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მოთხრობაზე უნდა მიგწერა: „მოთხრობა დავით კლდიაშვილის და პავლე მაჭავარიანის... — ხუმრობით მეუბნებოდა მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუცი.“

ტექსტოლოგი, ენათმეცნიერი, ლიტერატურისმცოდნე ბევრ საინტერესოს იპოვის, თუ ხელნაწერთა ვარიანტებს შეაჯერებს. არადა, 2-3 ვარიანტია შემორჩენილი ზოგი ნაწარმოებისა. ჩვენ რამდენიმე შენიშვნას გავაკეთებთ „სამანიშვილის დედინაცვლის“ მიხედვით.

უპირველესად ისაა საინტერესო, რომ დავითი წერდა ფურცლის ერთ (მარჯვენა ან მარცხენა) ნახევარზე. მეორე ნახევარი სუფთა იყო — შენიშვნებისათვის, ჩასწორებებისათვის, ვარიანტებისათვის. ზოგჯერ ძირითადი მხარე მთლიანად გადახაზულია და სათადარიგო — შევსებული. ჩასწორებები ძირითადად ტექსტობრივი ხასიათისაა; ამ ვარიანტში ენობრივი დაზუსტებები, ჩასწორებები იშვიათია. ეს ის ვარიანტია, დავითი რომ იტყვის, „გადმოვიღე ქაღალდი და გატაცებით ვიწყე წერა, წერა გაცხარებული. ეს მუშაობა კი არ იყო, იყო უმაღლესი სიამოვნება. ამგვარივე გატაცებით ნაწერია „სამანიშვილის დედინაცვალი“.

ამ ვარიანტში ხშირია ისეთი ენობრივი ფორმებიც, რომელსაც ძირითად ვარიანტში ვერ შევხვდებით. მაგალითად: „ამ სიტყვებთან მელანო გვიდა სამზარეულოში. არჩილმა კი გეიხადა ჩონხა, შეიხსნა ახალუხის ღილები, გეიხადა თავისი წულები და დაღლილ-დაქანცუ-

ლი მიწვა იქვე, სადაც ამას წინად მის ცოლს ეძინა“. ამ ნაწყვეტში რამდენიმე ფორმა (გვეიდა, გეიხადა, წინად და სხვა სტილისტური ლაფსუსი), რაც არ გვხვდება კლდიაშვილის მოთხრობებში, ავტორისეულ რემარკებში. სხვაც შეიძლებოდა თქმულიყო ამ ხელნაწერზე, თუმცა ეს სათქმელი ტექსტოლოგებს მივანდოთ.

ერთს ვიტყვი. ამ ვარიანტის სათაურია „ძილი მოსვენება“. ამ ვარიანტში ძირითადი პლატონის სიზმარია; ეს ის ვარიანტი ჩანს, დავითი რომ წერს მემუარებში: „მოამბე“-ს რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია წერილს წერილზე მიგზავნიდა, ჟურნალისტთვის უსათუოდ რამე გამომიგზავნეო. იმხანად მქონდა პატარა ნაწყვეტი, რაც „სამანიშვილის დედინაცვალშია“ — პლატონის სიზმარი... ამის გაგზავნას ვაპირებდი და კონდრატი მხეიძემ არ გამაგზავნინა, „შენ ისეთ რამეს ყვები, რომ თუ არ აჩქარდები, მშვენიერი მოთხრობა იქნებაო“... ჰოდა ამ ვარიანტს ჰქვია „ძილი მოსვენება“. ერთი ასეთი რეპლიკაა ვარიანტში: „ძილიც კი მოსვენება აღარ გაქვთო“, — მამა ეუბნება პლატონს სიზმრის შემდეგ. მერე შეიცვალა სათაური — სხვა რამ გახდა მთავარი.

აქ ერთ ძალიან საინტერესო ფაქტს მინდა მივაპყრო მკითხველის ყურადღება — პერსონაჟთა სახელ-გვარებს. დავით კლდიაშვილთან არა გვაქვს ე. წ. მეტყველი სახელ-გვარები, როგორც ე. ნინოშვილთან (მუნჯაძე, უიშვილი, ძალაძე, დროიძე...) ან გ. წერეთელთან (ფულაუა, წარბა, ჯიბიაშვილი...). თითქოს ჩვეულებრივი, იმერეთში გავრცელებული სახელ-გვარებია: პლატონი, კირილე, არისტო, ჯიმშერი... მელანო, დარიკო, ელენე... თითქოს სახასიათო სახელია ბეკინა, მაგრამ არც მთლად „მეტყველი“. გვარებიც თითქოს ჩვეულებრივია: სამანიშვილი, მიმინოშვილი, სალობერიძე, ბრეგაძე... ასე რომ, პერსონაჟისათვის სახელ-გვარის შერჩევას თითქოს რაიმე პრინციპული მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს. მაგრამ არ ჩანს ასე:

პირველ ვარიანტში ბეკინას ბეჟანი ჰქვია, პლატონს — არჩილი, დარიკოს — ქრისტინა, კირილეს ნაცვლად ლევანია გამოყვანილი (მაზლი დარიკოსი)... სამანიშვილები სანებლიძეები არიან. არადა, თითქოს ორივე გვარი ჩვეულებრივი იმერული გვარია... ჩვეულებრივი სახელებია პლატონი და არჩილი, დარიკო და ქრისტინა, კირილე და ლევანი... თითქოს რაღაც სახასიათო სახელია ბეკინა, თუმცა მაინც გაუმჭვირვალეა (არადა, ბეკინას პროტოტიპს კიმოთე რქმევია — სერგო იგონებს).

საინტერესო მოგონებას გვთავაზობს სერგო კლდიაშვილი. „საი-

დან წარმოდგა გვარი „მორბელაძე“: — სოფელში ჩავედი დედაჩემის სანახავად, — მიაშობს მამა. — ოთახში ვზიარე! მესმის დედა აივნიდან ვილაყას ელაპარაკება. მეც ვავედი. ეზოში, აივნის წინ, შუა ხნის მამაკაცს ვხედავ. ცხენზე ორი მორჩილა ტომარა შემოუკრავს და თითონაც ჯდება. — ვინ იყო? ვკითხე დედას, როცა უცნობი წავიდა. სიმიანი ითხოვა, შეილო, მორბელაძეა დაბლა კუთხიდან... მოთხრობა მოფიქრებული მქონდა, ოღონდ გვარი ვერ მოვნახე და ეს მაწვალებდა. წერას მიშლიდა. ეს გვარი მეოცა რატომღაც, „მორბელაძე“ შევცვალე „მორბელაძე“, გვარმა სახელიც მოათრია და ამის შემდეგ მოთხრობაც ადვილად დაიწერა. მუშაობა კი არა, უდიდესი სიამოვნება იყო!“

ცვლილება თითქოს ფონეტიკური ხასიათისაა, კეთილხმოვნების პრინციპით ნაკარნახევი... თუ რაიმე ასოციაციაა სემანტიკური? „მორბელაძე“ ვითომ სირბილთან ასოცირდება? „სოლომანი“ რატომ „მოათრია“ მორბელაძემ? რა აქვს ამ სახელ-გვარს ისეთი, ამ პერსონაჟს ასე რომ შეესაბამება? — ძნელი კითხვაა.

როგორც ეტყობა, ასე ექნებოდა ნაფიქრი ბეჟან და არჩილ სანებლიძეებზეც, როცა პატარა ესკიზს — პლატონის სიზმარს — წერდა. მერე, როცა გვემა შეაცვლევინეს და მოზრდილი მოთხრობა დაიწერა, ვითომ მაშინ გახდა აუცილებელი პერსონაჟთა სახელ-გვარის შეცვლა? ძნელი სათქმელია. მოთხრობა „წრფელი გულის“ პერსონაჟი ბაბო პირველ ვარიანტში **სარალიძე** იყო, საბოლოოში **გარაყანიძე** შეცვალა.

სახელ-გვარის ბუნება-ხასიათთან შესაბამისობის საკითხი როგორ დგას დავითთან? როგორც იტყვიან აზნაურები, სახელ-გვარი ტიპს შემოწკპილი უნდა ჰქონდეს, კარგად მორგებული. ტიპს საკუთარი სახელ-გვარი უნდა ჰქონდეს, ნათხოვარივით არ უნდა ჩანდეს.

კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება სერგო კლდიაშვილისა:

„— ლა ლა ლა ლა!...“

დავითი რაღაც ჰანგს იხსენებს.

— რა მშვენიერებაა! ხომ გახსოვს ეს ადგილი კარმენიდან?

თურმე კარმენიდან მღერის. სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ დავითის ნამღერიდან ვერ მივხვდი, რა ადგილია. ყოველ შემთხვევაში „კარმენი“ აქ არ ისმის. რა ვუყვით მერე! მთავარია ის, რომ თვითონ გესმოდეს ჰანგი, შენში მღეროდეს ის.

უცებ დავითის ღრმა ამოოხვრა მესმის.

— საბრალო ბიზე! ჩემო ბიზე! ასეთ დიდებულ კაცს თავი მოაკ-

ვლევინეს. ყრუ იყო ხალხი თუ? ლა ლა ლა ლა... რა მშვენიერია“...

თურმე დავითი ოპერით დიდად ყოფილა გატაცებული. „ეს აღტაცება ოპერით, საერთოდ მუსიკით, ბოლომდე შერჩა“... ანდა: „დავითს შეუძლია მთელი დღე მუსიკას უსმინოს. დახუჭავს თვალებს და უსმენს“...

ზევით ვსაუბრობდით, პიროვნების ხმის ტონალობა, ტემბრი მთავარი პიროვნული მახასიათებელიაო მისთვის... ლაპარაკი კი არა, მუსიკა იყო... როგორც ჩანს, მას ესმის ის „მუსიკა“, სახელ-გვარიდან რომ „ისმის“... სწორედ ის მიესადაგება, როგორც ჩანს, პერსონაჟის ბუნება-ხასიათს... მარტივად სახელ-გვარის შერჩევა არ ხდება. ისე ამ თვალსაზრისითაც დავითის ხელნაწერებისა და, საერთოდ, ნაწარმოებების შესწავლა საინტერესო მასალას გამოვლენს. ალბათ ასეთი კითხვაც უნდა დაისვას და შეძლებისდაგვარად ვინმემ უპასუხოს (დაკვირვებაა საჭირო): თუ არიან სეზნია პერსონაჟები და მათს ბუნება-ხასიათში თუა რაიმე საერთო...

დასკვნა?

შევძლებთ კი ამოიხსნას? — მეეჭვება... ეს იცის მხოლოდ მწერალმა... და შეიძლება არც მან...

ხულიო კორტასარს უთქვამს: „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალს“... როგორც ჩანს, მწერლისთვის გამოსავალი ესაა: მოძებნოს მისთვის და, საერთოდ, მუსიკალურად ჟღერადი სახელ-გვარი, ფრაზა, სიტყვა... დავითს რომ ეს რაღაც შინაგანი მუსიკა (თავისი მუსიკა...) უკარნახებს თუნდაც ფრაზის აგებას, ამას ქვემოთაც ვნახავთ...

ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი

ჩვენ ამ მონაკვეთში გვინდა ვისაუბროთ დიალექტიზმების თაობაზე დავით კლდიაშვილის პროზაში. საანალიზოდ „სამანიშვილის დედინაცვალს“ ავიღებთ.

როცა დავით კლდიაშვილის ენაზე საუბრობენ, უპირველესად მიანიშნებენ იმაზე, რომ მწერალი იმერიზმებს გამოიყენებს ხშირად, „არაზომიერად“. რამდენიმე ამონარიდს მოვიყვან სამეცნიერო ლიტერატურიდან: „ქამუშაძის გაჭირვება“ და „სამანიშვილის დედინაცვალი“ მდიდარია იმერიზმებით, რომელიც უმეტესად ფონეტიკურ-ლექსიკური ხასიათისაა. გვხვდება ასიმილაცია-დისიმილაციის, რედუქცია-მეტათეზისის და სხვა ფონეტიკური მოვლენები“ (რ.

შამელაშვილი). საერთოდ ენათმეცნიერულ ლიტერატურაში ხშირია მწერლის ენის ანალიზის დროს ფონეტიკურ თუ გრამატიკულ მოვლენებზე ყურადღების გამახვილება. მეტიც, გარკვეული შაბლონი იყო შემუშავებული და ამ შაბლონში ხდებოდა კონკრეტული მაგალითების ჩასმა:

„აკაკის ენაში გვხვდება იმერული კილოსათვის დამახასიათებელი ასიმილაციის, დისიმილაციის, მეტათეზისის, ბგერათა განვითარების, დაკარგვის, შენაცვლებისა და შერწყმის შემთხვევები“ (ქ. ძოწენიძე)... და ამას მოსდევს შესაბამისი მაგალითები.

„ვასილ ბარნოვის ენაში შეიმჩნევა ისეთივე ფონეტიკური პროცესები, როგორც დამახასიათებელია დიალექტებისათვის. ივარაუდება, რომ ისინი შემოსულია კილოებიდან“ (ე. კოშორიძე)... და სათანადო მაგალითები...

ასევე განიხილება ს. მგალობლიშვილის, დ. ჭონქაძის, რ. ერისთავის, ნ. ლომოურის, ბ. გაბაშვილის, ილია ჭავჭავაძისა თუ სხვათა ენა. განსაკუთრებით ხშირად დავით კლდიაშვილს ეგნატე ნინოშვილთან აწყვილებენ: „ე. ნინოშვილი გურულ დიალექტურ ფორმებს იყენებს ძირითადად პერსონაჟთა მეტყველებაში, ე. ი. იმგვარად და იმ მოცულობით, როგორც ეს ადრე პქონდა გ. ერისთავს და ზ. ანტონოვს, ხოლო ლიტერატურაში დაამკვიდრა ილია ჭავჭავაძემ და განაგრძეს ე. ნინოშვილის თანამედროვეებმა — ა. ყაზბეგმა, ს. მგალობლიშვილმა, დ. კლდიაშვილმა და სხვებმა“ (ქ. ძოწენიძე).

„იმგვარად“ და „იმ მოცულობით“ ცოტა უცნაური შეფასებაა... საერთოდ, თუ ამგვარ მსჯელობებს გადავხედავთ, ამ თვალსაზრისით შეიძლება რაიმე განსხვავებაზე ვისაუბროთ? თუ იმას არ ჩავთვლით განსხვავებად, რომ ზოგი ერთ დიალექტს მიმართავს და ზოგი — მეორეს. ილია, აკაკი, ვაჟა, რ. ერისთავი, დ. კლდიაშვილი, ე. ნინოშვილი, ა. ყაზბეგი, ნ. ლომოური, ვ. ბარნოვი, დ. ჭონქაძე, ს. მგალობლიშვილი და სხვები — ერთი და იმავე კრიტერიუმებით და ერთნაირად ფასდება.

და საერთოდ, თუ რა სახის დიალექტიზმს გამოიყენებს (ასიმილაციას, დისიმილაციას, მეტათეზისს თუ სხვას) ამას რა მნიშვნელობა აქვს მწერლის ენის ანალიზისას? ყველა ეს არის დიალექტიზმი და როცა მწერლის ენაზე ვსაუბრობთ, ასეც უნდა შეფასდეს და თუ შევძლებთ, იმაზეც უნდა ვისაუბროთ, რა ფუნქციური დატვირთვა აქვს ამ დიალექტიზმებს კონკრეტულ მწერალთან. ცალკეულ ფონეტიკურ თუ გრამატიკულ მოვლენებზე შეიძლება საუბარი, თუ

მიზანი დიალექტის შესწავლაა.

აქ კიდევ ერთი საკითხია, საუბრობენ ბარბარიზმებზე: დავით კლდიაშვილთან „თუ დიალექტიზმები იმერელი აზნაურების ხასიათების გამოსაძერწად არის გამოყენებული, ამას ვერ ვიტყვით ბარბარიზმების შესახებ, რაც აქა-იქ ჩნდება“... მკვლევარი გულისხმობს ისეთ შემთხვევებს, როგორცაა — „ამას რაფა ვაპატიებ მაგ სტაქანს“... და სხვა. ასეთი შემთხვევები, რომლებიც მხოლოდ პერსონაჟის მეტყველებაში გვხვდება (სტაქანი, ბალკონი, სტოლი...) მწერლის ენის ანალიზისას დიალექტიზმად უნდა იქნეს განხილული; ბარბარიზმი დიალექტის დონეზეა.

ასევე, წარუმატებელი მგონია ამგვარი შედარებებიც: „დიალექტიზმების გამოყენებაში დ. კლდიაშვილი ისე ზომიერი ვერ არის, როგორც, მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე... მწერალი არ ერიდება მეტი ექსპრესიულობის მისაღწევად კოლორიტის შესაქმნელად იმერიზმების უხვად ხმარებას“ (ი. ქავთარაძე)...

როცა ილია ჭავჭავაძეზე ვსაუბრობთ, დიალექტიზმების გამოყენების თვალსაზრისით სხვადასხვა ვითარებაა, ერთი მხრივ, მოთხრობებში „გლახის ნაამბობი“ და „სარჩობელაზედ“, მეორე მხრივ, „კაცია-ადამიანში“ და, მესამე მხრივ, „მგზავრის წერილებში“. პირველ შემთხვევაში არ ხდება დიალექტიზმების მიზნობრივი გამოყენება; ვამბობთ მიზნობრივი-თქო, რადგანაც -**დამ** თანდებულის გამოყენება და მსგავსი შემთხვევები (სუბიექტური მეორე და ობიექტური მესამე პირის ნიშნები თუ სხვა) „ნორმაა“ ილიასათვის, ლიტერატურული ფორმაა მისთვის. მიზნობრივ გამოყენებაზე უნდა ვისაუბროთ ისეთ შემთხვევებში, როგორცაა, ვთქვათ, „კაცია-ადამიანში“: „ვშობამ, შენ ნუ მამიკვდები, ვშობამ!“... და სხვა.

ეს მეორე შემთხვევაა, როცა მწერლის მიერ დიალექტიზმების გამოყენება ლუარსაბის „განათლებულობაზე“, „შეგნებულობაზე“ აქცენტის გაკეთებაა.

მესამე შემთხვევაში საგანგებო მდგომარეობაა ლელთ-ლუნიას ეპიზოდში: პერსონაჟი მხოლოდ დიალექტზე მეტყველებს. ესეც, ცხადია, მიზნობრივი გამოყენებაა დიალექტისა. მწერალი მიგვანიშნებს, რომ ეს ის კაცია, რომელიც ხევს არ გაშორებია, წიგნი არ უნახავს, განათლება არ მიუღია, მაგრამ თავისი შეგნების დონით, მსჯელობის ლოგიკით, ცხოვრებისეული სიბრძნით ათი თავით მაღლა დგას, ვიდრე „განათლებული“ რუსის ოფიცერი. ესაა ეროვნული უბედურება, რომ ეს მოხვეე იმ რუსისგან იჩაგრებაო. ამ ეფექტს, ერ-

თი მხრივ, დიალექტიზმების მეშვეობით აღწევს.

სად იყო „ზომიერი“ ილია და სად არა? — ცხადია, ზომიერია ყველა შემთხვევაში, გააჩნია მიზანდასახულობას.

პრინციპულად მიუღებლად მიგვაჩნია ვგნატე ნინოშვილისა და დავით კლდიაშვილის გვერდიგვერდ დაყენება, დიალექტიზმების გამოყენებაზე როცა ვსაუბრობთ. მასალის ანალიზი საკითხს სხვაგვარად წარმოაჩენს.

საანალიზოდ ავიღე ერთი და იმავე მოცულობის (19 სტრიქონი პერსონაჟთა მეტყველებიდან) ტექსტი ე. ნინოშვილის მოთხრობიდან „პარტახი“ და „სამანიშვილის დედინაცვლიდან“. ე. ნინოშვილთან დადასტურდა 39 დიალექტიზმი; დ. კლდიაშვილთან — 6. ე. ნინოშვილთან დიალექტური ფორმა წარმოდგენილია თითქმის ყველა შესაძლო შემთხვევაში; ანუ: პერსონაჟი საუბრობს „წმინდა“ გურული დიალექტით; დავით კლდიაშვილთან — არა. მოსალოდნელ (ე. ი. ფორმა, რომელიც შეიძლებოდა დიალექტური ვარიანტით წარმოდგენილიყო) და რეალიზებულ დიალექტურ ფორმათა პროცენტული შეფარდება ასეთია: ნინოშვილთან რეალიზებულია თითქმის 100%; კლდიაშვილთან — 18%. აშკარაა, რომ ამ ორ მწერალს სრულიად განსხვავებული ენობრივი პოზიცია უჭირავს დიალექტიზმების გამოყენების თვალსაზრისით. ცხადია, ის კითხვაც დაისმება, თუ რა ფორმები არის რეალიზებული დავით კლდიაშვილთან (ანუ: რა სახის დიალექტიზმები გვხვდება) და რა შემთხვევაში.

ძალზე საინტერესოა დავით კლდიაშვილის პროზა პოეტიკური თვალსაზრისით. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს სწორედ მწერლის მუსიკალური აღღო, მაღალი ბგერწერული ხელოვნება. ეს მხარე კლდიაშვილის შემოქმედებისა შეუსწავლელია. რამდენიმე მაგალითს მოვიყვან საილუსტრაციოდ. ისეთი სიტყვები, როგორიცაა **თორემ**, **მაგრამ**, **როგორ** გვხვდება დიალექტური ნაირსახეობითაც: **თვარა**, **მარა**, **რაჯა**. დავით კლდიაშვილთან ერთი და იმავე ლექსიკური ერთეულის ორივე ვარიანტი გვხვდება: **თორემ / თვარა**, **მაგრამ / მარა**, **როგორ / რაჯა**. მწერლისთვის ეს არის ორი შესაძლო ვარიანტი და პერსონაჟთა მეტყველებაში გამოიყენებს ორივეს, იმისდა მიხედვით, თუ კონკრეტულ სიტუაციაში, კონკრეტულ წინადადებაში, რომელი მათგანი უფრო „ჩაჯდება“, „მოერგება“:

„ასე ქენი მარა, საქმეს შორს ნუ გადადებ, თვარა“... დიალექტ-

ტური ფორმების შემოტანა ფრაზას მეტ რიტმულობას, დინამიკას ანიჭებს. შევადაროთ, ასეთი ვარიანტი რომ ყოფილიყო: „ასე ქენი მაგრამ, საქმეს შორს ნუ გადადებ, თორემ“... აქ თითქოს იმერლისათვის დამახასიათებელი საუბრის ტემპი დაეცა, თითქოს დისონანსი შემოიტანა **მაგრამ** და **თორემ** სიტყვებმა.

ზევით ერთი ფრაგმენტი მოვიყვანეთ ხულიო კორტასარის ნათქვამიდან. უფრო ვრცლად: „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალს. ჩემს შემოქმედებაზე იგი უმთავრესად რიტმის მეშვეობით ახდენს ზეგავლენას... ვცდილობ, ჩემი ნაწერები ავაგო მუსიკალურ ნაწარმოებთა კანონით: ყველა ბგერის ურთიერთკავშირი, მათი განუწყვეტლობა, სწრაფი განვითარება, კულმინაცია და გაწყვეტა“...

როცა ამას ვკითხულობ, ისეთი განცდა მიჩნდება, თითქოს დავით კლდიაშვილის აზრს ვეცნობოდე. ყველა ბგერის ურთიერთკავშირი, მათი განუწყვეტლობაო, როცა ამბობს მწერალი, ალბათ ასეთ მაგალითებს გულისხმობს, ზემოთ რომ მოვიყვანეთ, ანდა შემდგომ: ყურადღება მიაქციეთ თანხმოვანთა ალიტერაციასა და ხმოვანთა ასონანსს:

რაფა არა, მარა (შდრ.: როგორ არა, მაგრამ...)

გავიწყდება თვარა, შვილი რაფა არ ყავდა...

თვარა ჩემით რაფა წვევიდოდი...

რა არი ყმაწვილო, რანაირი საქციელია...

ასე ვთქვათ, საქრესტომათიო მაგალითებია ა ხმოვნის ასონანსისა: აბა, მამიდაჩემ სალომესთან გავწიოთ, რაფარც დარიკომ გვირჩია...

ამას რაფა ვაპატიებ მაგ სტაქანს...

ასე ხამათ რაფა მივიდე...

აქ რამდენიმე ფაქტს უნდა მივაქციოთ ყურადღება: დიალექტური ფორმების ა-ხმოვნიანი ვარიანტის გამოყენებას; ფრაზისა თუ სიტყვათმახვილის ფაქტორს. ყველა შემთხვევაში სალიტერატურო ფორმათა გამოყენება რიტმულობას დაარღვევს. ამ ფრაზებსაც მივაქციოთ ყურადღება:

„პლატონ, გაიხსენე პეტრე მოციქული“, და იქვე: „პეტრე მოციქული გეიხსენე, შე უღვთო, შე უღვთო“...

„პლატონ გაიხსენე“ და „პეტრე გეიხსენე“... ფონეტიკური ვარიანტები **გაიხსენე** და **გეიხსენე** იმისდამხედვით ენაცვლება ერთიმეორეს, მეზობლად რა სიტყვაა — ა-ხმოვნიანი პირველი მარცვლით თუ ე-ხმოვნიანი მარცვლით დაწყებული. მარცვალთა ასეთ მონაც-

ვლევას — ვარიანტთაგან სასურველის შერჩევას — მწერალს სწორედ შინაგანი მუსიკალური ალლო უკარნახებს. ეს არის ალბათ ის, რასაც „ყველა ბგერის ურთიერთკავშირი“ ჰქვია.

როცა ამ თემაზე ვსაუბრობ, ისიც უნდა ვთქვა, რომ რედაქტორ-გამომცემლები არ აქცევენ ამას ყურადღებას და ზოგიერთ გამოცემაში კორექტურული შეცდომის დონეზე არის „გასწორებული“ დიალექტური ვარიანტი.

რამდენიმე შენიშვნის გაკეთება კიდევ შეიძლება დიალექტიზმებთან დაკავშირებით — დიალექტიზმები როგორც მხატვრული ხერხი, საშუალებაა მკითხველთან ინფორმაციის მიტანისა.

უპირველესად ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ ფაქტს: შუაიმერული მეტყველება, რომელიც აისახა ძირითადად დავით კლდიაშვილის პროზაში, საკმაო თავისებურებებით ხასიათდება. დიალექტიზმები გვაქვს როგორც ფონეტიკურ, ისე მორფოლოგიურ და სინტაქსურ სფეროში, რომ აღარა ვთქვათ ლექსიკაზე. ყველა სახის ფონეტიკური თუ გრამატიკული დიალექტიზმები ვერ პოულობს ასახვას დ. კლდიაშვილის პროზაში. მხოლოდ რამდენიმე ტიპურ მაგალითს მოვიყვან გრამატიკული ანალიზის გარეშე: ასუმს, აჭუმს; ჯდია, დგანა; ძენილოფს, ცნობილოფს; მადანა, სადანა; შენე, ჩვენე; გავლარიენ, მოდილარიენ; ძალითანა; უჭირავსყე, დოუნთყენ... ყველა ეს და მსგავსი მოვლენა, ფაქტი ფართოდაა გავრცელებული შუაიმერეთში (ე. ნინოშვილთან გურულისათვის დამახასიათებელი ყველა ტიპის დიალექტიზმი შეგვხვდება.).

პერსონაჟთა მეტყველებაში თავს იჩენს მხოლოდ ზოგი თავისებურება: ძირითადად დამახასიათებელია ზმნისწინთა დიალექტური ფორმების ხმარება; თუმცა არ გვხვდება მო- და შე- ზმნისწინთა ან მოწინიანი ვარიანტები (შა-, მა-): მართალია, ეს ფორმები გვხვდება შუაიმერეთში, განსაკუთრებით ზემოიმერულში, მაგრამ მათ მაინც უფრო აღმოსავლური იერი დაჰკრავს. ვთქვათ, ზშირადაა გამოყენებული ფორმები: მარა, რაჟა, რაჟარც, თვარა... ასევე — შუალობითი კონტაქტის ნარდართული ფორმები **გამაგებიე** ტიპისა და ორიოდვე სხვა სახის დიალექტიზმი (ე<ეს, ქე, კაი...). აღსანიშნავია ისიც, რომ დიალექტურის გვერდით მისი ლიტერატურული ვარიანტიც იხმარება, და ზოგჯერ ერთსა და იმავე რეპლიკაში: როგორც || რაჟარც, გაიხსენე გეიხსენე, დავაღვეიე დამალვეინებს...

ღირსსაცნობია ის ფაქტი, რომ დასტურდება ძირითადად იმ სახის დიალექტიზმები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად სხვა დიალექტებისთვისაა დამახასიათებელი. ფაქტობრივ ეს პროცესი კონინეს პრინციპთან არის მიახლოებული. დ. კლდიაშვილის პრინციპია: შექმნას გარკვეული კოლორიტი, მაგრამ არ გააბუნდოვანოს ფრაზა ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის ოდენ იმერულისათვის სპეციფიკურ ფორმათა შემოტანით.

ყველაზე ხშირად დ. კლდიაშვილთან ზმნისწინის დიალექტური ფორმები გვხვდება, მაგრამ თუ ერთი და იგივე სიტყვა არ მეორდება ზედიზედ (მაგ.: — **ღვეილუბე... წმინდად ღვეილუბე!** — იძახდა პლატონი. — წმინდად **ღვეილუბე...**), ვრცელ რეპლიკაშიც კი ერთიმეორის მიმდევრობით ზმნისწინის დიალექტური ორი ფორმა არ იხმარება — მათ შორის ყოველთვის არის წარმოდგენილი სხვა სახის დიალექტიზმი. მოთხრობის ერთ-ერთ ყველაზე ვრცელ რეპლიკაში, სადაც პლატონი უხსნის ბეკინას, თუ რა იმედია ორნაქმრევი უშვილო დედაკაცის შემოყვანა ოჯახში, დიალექტურ ფორმათა თანამიმდევრობა ასეთია: **ღვინახო... რაგარც... თვარა... მარა... რაგა... ღვეერიღები**. ეს წესი ძირითადად გატარებულია დიალოგშიც: ორ მეზობელ რეპლიკაში არ შეინიშნება ერთგვარი დიალექტური ფორმა. ამ ტენდენციას გამონაკლისიც აქვს: დიალოგში სხვადასხვა პერსონაჟთან ერთი და იგივე ფორმა მაშინ მეორდება, თუ ერთ-ერთი მათგანი გამოჯავრების მიზნით იმეორებს თანამოსაუბრის ფრაზას:

„— ბატონო, მელანოს ჯაფას რა **ღვეძებ**, შენ ნუ...“

— რატომ რას **ღვეძებ**?! — გააწყვეტინა სიტყვა ბეკინამ“...

„— საცხა **ჩეიჩებუბა** ახლა ის უბედური...“

— **ჩეიჩებუბა** კი არა...“

დიალექტიზმები პერსონაჟის მეტყველებაში ფაქტობრივად ყოველთვის იჩენს თავს, როცა მოქმედი პირი მდგომარეობიდან არის გამოსული — დამწუხრებულია, გაჯავრებული ან სასოწარკვეთილი:

„— **ღვეილუბე... წმინდად ღვეილუბე!** — იძახდა პლატონი. — წმინდად **ღვეილუბე**, თუ რამე არ ვისაშველე, რამე არ ვიღონე!...“

„— უიმე! უიმე! ეს რა **გვიგონა** ჩემმა ყურებმა!...“

„— ამას **რაგა** ვაპატიებ მაგ **სტაქანს!**...“ და ა. შ.

მსგავს შემთხვევებში ამით ავტორი მეტ ექსპრესიულობას, სიცხოველეს მატებს ფრაზას და პერსონაჟის მდგომარეობას უფრო ცხადად წარმოგვიჩენს. აქ ალბათ საინტერესოდ წარმოჩნდება თვი-

თონ ბუნება შემოდგომის აზნაურებისა. კულაბზიკა, თავმომწონე აზნაური საგანგებო სიტუაციაში ჩაგარდნილი, საკუთარ მეტყველებაზე კონტროლს კარგავს, ერთგვარი ნილაბი, რომელსაც ამაღლებული (ამ შემთხვევაში ლიტერატურული) საუბრით იქმნის, ეხსნება და ბუნებრივ სახეს წარმოაჩენს... ასეა ვითომ?

შეინიშნება ერთი მოვლენაც: ორი პერსონაჟიდან, როცა ერთერთს გარკვეული უპირატესობა აქვს მეორესთან შედარებით და ამას ორივე გრძნობს, მდგომარეობით პრივილეგირებული საუბრისას არ ერიდება დიალექტურ ფორმათა ხმარებას; მეორე თავშეკავებულია, მორიდებული, ფრთხილი და, ამდენად, მისი მეტყველება თითქოს შებორკილია, ე. ი. შეგნებულად „გალიტერატურული“, დიალექტიზმებიდან დაცლილი. ეს ფაქტი განაზავს მდგომარეობით პრივილეგირებულის მიმართ თანამოსაუბრის პატივისცემასა და მოწინააღმდეგეობას და, შესაბამისად, „მაღლა მდგომის“ მიერ მეორისადმი მეტყველებით გამოხატულ გაშინაურებას, თავის გატოლებას. ამგვარ დიალოგში დიალექტური ფორმების შემოტანა ათავისუფლებს ავტორს პერსონაჟთა შორის ასეთ დამოკიდებულებაზე საგანგებო მინიშნებისაგან — გმირთა ურთიერთდამოკიდებულება მეტყველებით იხატება. მხედველობაში გვაქვს პლატონ სამანიშვილისა და ივანე გვერდევანიძის, „იმ კუთხეში ცნობილი სახელის მქონე აზნაურის“, დიალოგი. ივანეს მეტყველებაში ხშირია დიალექტური ფორმები (დამსილი, რაგარც, დოუჯერებელი, გოუმწარეს, ოუტყდნენ, ქე, გვეჭირია, ი, დეეკლო, მიემატებია, მაგიერათ); პლატონთან კი ორიოდ შემთხვევა დასტურდება (თვარა, მარა, რაგა), თუმცა, როცა ავტორი აქვე პლატონის ფიქრს გადმოგვცემს, საკმაოდ მოკლე რეპლიკაში დიალექტურ ფორმას გამოურევს: „ასეა ჭკვიანი კაცის ორიოდ სიტყვაც! — გონებაში ხალისიანად ამბობდა ძუნძულით მიმყოლი პლატონი. — ყოველთვის სასარგებლო რამეს გვიგონებ“.

თუ ორი პერსონაჟი ერთმანეთისათვის უცხოა, სანამ გაუშინაურდებიან ერთიმეორეს, მათი დიალოგი სალიტერატურო ქართულს მისდევს. როგორც კი მათ შორის უცხოობის ჯებირი მოიხსნება, გადაილახება — დიალოგშიც შემოიჭრება იმერისმები. მხედველობაში გვაქვს პლატონ სამანიშვილისა და არისტო ქვაშავაიძის საუბარი ჯიმშერ სალობერიძის ოჯახში. გვანსოვს: კირილე მიმინოშვილმა პლატონს წამოაძახა, „დედინაცვალს ერთს კი არა, ათს გიშოვი...“

ერთ უშვილო დედაბერს დეეძებს სადღეინაცვლოდ“... ეშმაკი აზროვნების კაცმა არისტომ უცებ დაიჭირა ეს ფრაზები და როგორც კი საშუალება მიეცა, მიუჯდა პლატონს. თავიდან უარზეა პლატონი — „ბატონო, რაღაცას უჭკუო, გონებადაკარგული კაცი წამოაყრანტალეებს, რა გასაგონარია, თუ ღმერთი გწამს!“... მაგრამ გამოტეხა არისტომ პლატონი, გაუმხილა ქვაშავაძემეს თავისი მოგზაურობის მიზანი პლატონმა და არისტომ საკუთარი მამიდა შესთავაზა სადღეინაცვლოდ. უკვე მათ შორის შინაურული სიტუაცია შეიქმნა და რეპლიკებშიც იმატა დიალექტიზმებმა.

ცხადია, დავითი არ ფიქრობდა ამაზე. „წერდა როგორც იწერებოდა“, მაგრამ იწერებოდა ისე, როგორც ბუნებრივ სიტუაციაში მოიქცეოდნენ და ისაუბრებდნენ მისი პერსონაჟები.

კიდევ ერთი საინტერესო დეტალი: შევნიშნავთ, რომ დ. კლდიაშვილის პერსონაჟები პარალელურად ხმარობენ **მაგრამ** და **მარა**, **როგორ** და **რაფა**, **როგორც** და **რაფარც** ფორმებს. შეიმჩნევა ერთი კანონზომიერება: მხოლოდ მამაკაც პერსონაჟთა მეტყველებაშია ორივე ეს ფორმა დადასტურებული და ზოგჯერ ერთსა და იმავე რეპლიკაშიც კი. ქალი პერსონაჟები მხოლოდ დიალექტურ **მარა**, **რაფა**, **რაფარც** ფორმებს იყენებენ. ამ ხერხით მწერალი ერთგვარად უპირისპირებს „მამაკაცური“ და „ქალური“ მეტყველების რიტმს, თავისებურებას, ტემპს. **მაგრამ**, **როგორ**, **როგორც** ფორმები უფრო ამაღლებული, დარბაისლური, დინჯი მეტყველებისთვისაა დამახასიათებელი; **მარა**, **რაფა**, **რაფარც** ფორმები — უფრო აჩქარებული, გაბმული მეტყველებისთვის.

„მამაკაცური“ და „ქალური“ მეტყველების დაპირისპირების საკითხი თავისთავად საინტერესოა. დიალექტები ამის თაობაზე საინტერესო მასალას მოგვაწვდიან. მაგალითად, აღნიშნავენ, რომ ქიზიყურში შორისდებულს **ვაი** მამაკაცები გამოიყენებენ, **უი**-ს — ქალები (მ. ხმალაძე). ეს შეიძლება სხვაგანაც ასე იყოს. თავის დროზე „დედაენაზე“ საუბრისას დიმიტრი ყიფიანმა შენიშნა: „**გენაცვას** ქალი იტყვის და არა ვაჟი; ვაჟი იტყვის — **გეთაყვო**“. ასე რომ, დავით კლდიაშვილის მიერ დაჭერილი იმერულის ეს თავისებურება ძალიან საინტერესოა.

ჩვენ რამდენიმე შენიშვნა გავაკეთეთ დიალექტიზმების გამოყენების თაობაზე დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დღეინაცვლის“

მიხედვით. დავით კლდიაშვილის პროზა თუ დრამატურგია ძალიან მდიდარ მასალას იძლევა ამ თემაზე საუბრისათვის... და არა მხოლოდ დიალექტიზმების გამო.

როცა პეტრე უმიკაშვილს „სამანიშვილის დედინაცვალი“ წაუკითხავს, ხუმრობით უსაყვედურია დავითისათვის, რატომ დაამთავრე ასე მალე სამანიშვილის მოგზაურობაო, — „გადავიყვანდი ქართლში, იქიდან კახეთში — რა სურათი იქნებოდა, რა იქნებოდა! შენ კი ასე მალე მონახვიე დედინაცვალი“... დავითმა მოკლედ უპასუხა: „არ ვიცნობ ქართლსა და კახეთს“.

ღიან, იმერეთს იცნობს დავითი, იმერულ ყოფას იცნობს დავითი და ხატავს დიდოსტატურად. მის ყოველ ფრაზაში, წინადადებაში იგრძნობა იმერული სული. ვისთვისაც ეს ნაცნობია, იოლად დაინახავს; ვისთვისაც არა — გაიცნობს. ღიან, არა მხოლოდ დიალექტიზმების გამო.

